

*С.В. ГАРМАШ*, старший викладач НТУ «ХПІ»

## **ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)**

У статті робиться оцінка соціально-економічної ситуації, яка склалася в Україні, на основі аналізу міжнародних рейтингів та індексів; просліджується процес у динаміці, виявляється взаємозв'язок та взаємообумовленість різноманітних чинників; надаються рекомендації щодо шляхів розвитку на перспективу в умовах системної кризи. Особлива увага приділяється моральному виміру усіх учасників процесу.

**Ключові слова:** соціально-економічна ситуація, міжнародні рейтинги та індекси, системна криза, моральний вимір

**Вступ.** Звісно, що міжнародні рейтинги країни відображають її позиції серед інших країн світу за загальними статистичними показниками, а також спеціальними соціальними, економічними та політичними індексами й рейтингами. Про сталий розвиток економіки України та про суттєве гальмування цього розвитку в умовах системної кризи свідчать дані різноманітних рейтингів.

**Аналіз літератури.** Періодичний аналіз статистичних даних дає можливість виявити динамічний характер процесу, зокрема, процесу соціально-економічного розвитку країни. Використання різноманітних методик, зокрема методології міжнародних рейтингових агентств, таких як Standard & Poor's, Moody's, Fitch, інтернет-ресурсів, дозволяє дослідити динаміку факторів, що лежить в основі зміни ситуації у країні і, як наслідок - рейтингу країни.

**Мета дослідження.** Метою дослідження є виявлення взаємозв'язків та взаємообумовленості різноманітних чинників, які відображають поточний стан, впливають на характер процесу та розробка рекомендацій щодо шляхів розвитку на перспективу.

**Матеріали досліджень.** В оцінках, де Україна займає певну позицію серед усіх країн, кількістю усіх країн умовно вважається: 194 члени ООН, Тайвань та Палестина.

За базовими статистичними показниками з населенням 45962,9 тис. чол. (27 місце серед усіх країн), з площею - 603700 км<sup>2</sup> (45 місце), з густотою населення - 76,1 осіб/км<sup>2</sup> (123 місце) [1] за індексом розвитку людського

потенціалу Україна (соціальні показники) - 78 місце серед 187 країн світу (2013 рік) [2] (з індексом 0.740 посідає одне місце з Македонією).

За приростом населення країна посідає 226 місце серед 230 країн (2009 рік) і є однією з близько 20 країн, в яких населення продовжує зменшуватися [3]. За тривалістю життя – 120 місце серед 191 країни (чоловіки – 62,4 роки; жінки – 74,5 років) [4]. У 2012 році Україна посіла 2-е місце у світі по рівню смертності [5]. За даними ЦРУ (Всесвітня книга фактів<sup>[11]</sup>), в Україні на 1000 людей населення кількість смертей складає 15,76 чоловік (більше тільки в ПАР – 17,23), на третьому місці – Лесото (15,18 смертей на 1000 людей), на четвертому – Чад (15,16), на п'ятому – Гвінея-Бісау (15,01), на шостому – Афганістан (14,59).

Найкращий показник у Катару – 224-е місце рейтингу (1,55 смертей на 1000 людей населення країни). Таким чином, смертність в Україні в 10 разів перевищує смертність серед населення у Катарі. Удвічі нижче смертність на Кубі, Індії, Тайланді. Основними критеріями для розрахунків рейтингу є кількість смертельних випадків, які є наслідком криміногенної ситуації, бідністю та неналежною якістю медичного обслуговування. На ці показники також впливає смертність громадян у віці за 65 років та летальні випадки у результаті нещасних випадків.

За деякими основними економічними показниками (оцінками та індексами) Україна посідає наступні місця:

1. Десять найгірших економік світу – 4-е місце з 10 країн (2011 рік). За даними журналу "Forbes" [6] після України п'яте місце у рейтингу посідає Ямайка, далі йдуть: Венесуела, Киргизстан, Свазіленд, Нікарагуа, Іран.

2. ВВП на душу населення – 113 місце серед 181 країни світу (2009 рік). Слід зазначити, що оцінки, зроблені Міжнародним валютним фондом, різняться значною мірою за роками [7].

3. Індекс економічної свободи <sup>[12]</sup> – 164 місце серед 179 країн (2011 рік). Оцінка: «задушена економіка» [8]. У 2012 році Україна посіла 161-е місце у Рейтингу економічних свобод, складеного Heritage Foundation разом з Wall Street Journal [9]. Експерти віднесли Україну до групи країн з «економікою, яка не є вільною» з показником 42,3 бали за 100-бальною шкалою. У європейському рейтингу Україна посіла останнє – 43-є місце; її загальний бал є нижчим, ніж середній у світі.

У звіті експертів мова йде про те, що економічна свобода в Україні продовжує зазнавати репресій. «Попередні реформи, у тому числі введення конкурентних податкових тарифів та незначних формальних змін, не змогли стимулювати широкий економічний розвиток і виникнення більш динамічного приватного сектору економіки. Ці реформи перекреслюються

поганою політикою і слабкою інституціональною структурою усієї економіки. Корупція є широко поширеним явищем, закони функціонують погано, а забезпечення та захист прав власності недостатні. Горік прогрес в області приватизації та залучення іноземних інвестицій був незначним. Грошова економіка у занепаді від відсутності достатньої капіталізації у фінансовому секторі, який контролюється державою. Свобода торгівлі підринається відомчим контролем капіталу та інвестицій» [9].

Із країн колишнього СРСР у цьому рейтингу Україна випередила тільки Узбекистан (162-е місце) і Туркменістан (169-е місце).

4. Індекс конкурентоспроможності – 89 місце серед 139 країн світу (2010 рік). Індекс є комплексним та базується на багатьох інших індексах та показниках [10]. У 2012 році Україна посіла 74-е місце серед 144 країн у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності [11], який складається аналітичною групою Всесвітнього економічного форуму<sup>[3]</sup>. Україна набрала 4,14 бали та випереджає Уругвай (75 місце) та В'єтнам (76 місце), але поступається Чорногорії (73 місце) та Чехії (72 місце).

Також слід виділити наступні оцінки та індекси політичних показників:

1. Індекс верховенства права – 87 місце серед 97 країн (2012 рік). Індекс оцінює країни за показниками у восьми сферах. Україна отримала 87 місце через політичне втручання уряду, безкарність і корупцію [12].

2. Глобальний індекс миру – 69 місце серед 153 країн (2011 рік). Серед найгірше оцінених факторів: повага до прав людини, доступність стрілецької зброї, рівень жорстокості злочинів та ін. [13].

3. Індекс неспроможності держав – 110 місце серед 177 країн (2011 рік); категорія: погана стабільність, небезпечний рівень ризиків [14].

4. Індекс сприйняття корупції – 144 місце серед 174 країн (2012 рік) [15].

Основний фактор, що лежить в основі зниження рейтингу України, є оцінка інституційного потенціалу країни на фоні невизначеної політики та зниження прозорості даних. Іншими факторами, як політичними, так і економічними, виступають: слабе політичне передбачення, що проявляється у слабкому досвіді проведення реформ, у нездатності домовитися з Росією про ціну на газ протягом тривалого часу, в адміністративних заходах на валютному ринку, у скороченні валютних резервів країни, в уповільнених темпах зростання ВВП, у слабких економічних позиціях у короткостроковій та середньостроковій перспективах.

Нерозвинені політичні та економічні інститути, нестача грошей, у тому числі – нестача притоку валюти, штучне утримання курсу гривні протягом року, регулювання валютного ринку адміністративними методами, скорочення золотовалютних запасів до критичного рівня також призвели до

зниження міжнародного рейтингу країни. Експерти констатують, що Україна вкрай залежна від ситуації на зовнішніх сировинних ринках. Також про себе дає знати криза у єврозоні, фінансові проблеми у США та уповільнене економічне зростання Китаю. Падіння міжнародних рейтингів України означає, що у найближчому майбутньому будуть погіршені кредитні рейтинги внутрішніх українських позичальників – фінансових організацій та міст. Викликає занепокоєність необхідність виплат країни по зовнішнім кредитним зобов'язанням, що призводить до тиску на золотовалютні запаси країни. Провідні рейтингові компанії констатують прямий зв'язок між підтримкою МВФ та стабільністю. І хоча більшості рейтингових факторів України (макроекономіка, держфінанси, структурні показники) агентство Fitch дає «стабільний» прогноз, його представники рекомендують українському уряду співпрацювати з МВФ [16]. Але це тільки призведе до більшої зовнішньої залежності, зокрема, від валютного кредитування.

**Висновки.** Аналіз різноманітних світових рейтингів дозволяє зробити наступні висновки:

1. Відбувається негативний перегляд оцінки інституційної міцності України в умовах системної кризи.

2. Дефіцит зовнішньої ліквідності, який підвищує ризик валютної кризи та поглиблює фінансову та економічну кризу.

3. Відносно слабкі економічні перспективи країни в умовах системної кризи, як в соціально-економічній, політичній площині, так і в сфері культури.

Слід завжди пам'ятати, що неможливо побудувати ефективну економіку без морального виміру усіх учасників процесу. Це підтверджує думку видатного вченого-економіста М. Шмельова: «Погана мораль – погана економіка!» [17]. Таким чином, можна зробити припущення, що низький рівень культури, безвідповідальність за свою діяльність негативно відбивається на розвитку, як особистості, так і суспільства в цілому, роблячи його безпорадним [18].

<sup>[1]</sup>Всесвітня книга фактів (The World Factbook) – щорічне видання ЦРУ США у вигляді альманаху про країни світу. Містить наступні відомості про країни: історія, географія, демографія, державний устрій, економіка, телекомунікації, транспорт, збройні сили.

<sup>[2]</sup>Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom) – комбінований показник і рейтинг, який його супроводжує, оцінює рівень економічної свободи у країнах світу. Випускається американським дослідницьким центром «Фонд спадщини» (The Heritage Foundation) разом із газетою The Wall Street Journal. Експерти Фонду визначають економічну

свободу, як «відсутність втручання з боку держави або перешкоди виробництву, розподілу і споживанню товарів та послуг, за виключенням необхідного громадянам захисту і підтримки свободи». Аналіз економічної свободи проводиться щорічно, починаючи з 1995 року. Індекс економічної свободи розраховується по середньому арифметичному десятих контрольних показників (право власності, свобода від корупції, фіскальна свобода, участь держави, свобода підприємництва, свобода праці, монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода). По кожному показнику країнам виставляється оцінка в балах (від 0 до 100). Чим більше балів, тим більше високий рівень економічної свободи у країні по даному критерію. Потім показники додаються. Таким чином, в «цілковито вільній» економіці за підсумком повинно бути 100 балів, а там, де свободи не існує, відповідно, 0. Усі країни світу, представлені у загальному звіті, поділені на п'ять умовних груп згідно за своїм рейтингом: країни з вільною економікою (80 балів та вище), країни з здебільшого вільною економікою (від 70 до 80 балів), країни з помірно вільною економікою (від 60 до 70 балів), країни з здебільшого невольною економікою (від 50 до 60 балів) та країни з невольною економікою (менш ніж 50 балів).

<sup>[3]</sup>Рейтинги конкурентоспроможності базуються на комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів опитування керівників компаній. Це – щорічні дослідження, які проводяться Всесвітнім економічним форумом разом із партнерськими організаціями (дослідницькі інститути у країнах, що аналізуються у звіті). Індекс конкурентоспроможності оцінює здатність країн забезпечити високий рівень добробуту своїх громадян. В першу чергу це залежить від того, наскільки ефективно країна використовує свої ресурси. При цьому, для підтримання рівня життя в умовах ринку необхідне постійне підвищення продуктивності праці та якості товарів (послуг).

**Список літератури:** 1. Укрстат — Чисельність населення на 1 січня 2010 року та середня за 2009 рік. 2. Програма розвитку ООН (2013). 3. United Nations World Population Prospects: 2006 revision — Table A.8 4. CIA - The World Factbook 2009 — Life expectancy at birth 5. CIA - The World Factbook 2012 (Всесвітня книга фактів). 6. Україна - четверта у десятці найгірших світових економік.- ІА УНІАН.- 06.07.2011 7. Report for Selected Countries and Subjects — МВФ. Перевірено 1.05.2010 8. Index of Economic Freedom 2011 — Ranking the Countries 9. Index of economic Freedom 2013 10. The Global Competitiveness Index 2010–2011 11. The Global Competitiveness Index 2012–2013 12. ІА УНІАН.- 28.12.2012 13. Global Peace Index - Institute for Economics & Peace - 2011 14. The Failed States Index 2011 - The Fund for Peace 15. Corruption Perceptions Index 2012 Results 16. Колесниченко О. / Долгосрочные суверенные рейтинги Украины по версии Standard & Poor's снижены с ВВ- до В с "негативным" прогнозом // ІА УНІАН.- 07.12.2012 17. Коротич В.О. / Ведущий российский экономист Николай Шмелев. //

Бульвар 50/2002, с. 8. **18.** *Гармаш С.В.* / Конкурентоспроможний персонал як результат соціально-культурного розвитку суспільства. // Збірник наукових праць VI Оломоуцького симпозиуму українців «Сучасна україністика: проблеми мови, літератури та культури». Оломоуць: університет Палацького в Оломоуці, 2012. С. 301-304.

*Надійшла до редколегії 29.10.2013*

УДК 330.3:304

**Оцінка соціально-економічної ситуації на основі аналізу статистичних показників (на прикладі України) /С.В. Гармаш//** Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 66 (1039) - С. 190-195. Бібліогр.: 18 назв.

В статье делается оценка социально-экономической ситуации, которая сложилась в Украине, на основе анализа международных рейтингов и индексов; прослеживается процесс в динамике, выявляется взаимосвязь и взаимообусловленность разнообразных факторов; даются рекомендации относительно путей развития на перспективу в условиях системного кризиса. Особое внимание уделяется моральному измерению всех участников процесса.

**Ключевые слова:** социально-экономическая ситуация, международные рейтинги и индексы, системный кризис, моральное измерение

The estimating of social and economical situation in Ukraine on the base of the analysis of the international ratings and indexes is made in the article. Tracing the process in action, finding out of interaction and interconditionality of different factors are also made. Some recommendations according to the ways of the development in the nearest future under conditions of the systemic crisis are proposed. Great attention is paid to the moral estimation of the all participants of the process.

**Key-words:** social and economical situation, international ratings and indexes, systemic crisis, moral estimation